

Med lagen som verktyg - ansökan för medel till en förstudie

Inledning till den reviderade ansökan

Independent Living Institute lämnade in en ansökan till Allmänna Arvsfonden om stöd för en förstudie till projektet Med lagen som verktyg i oktober 2010. Den 20 juni fick vi möjligheten att komplettera ansökan på en rad punkter med deadline den 29 juli.

Vi har i stort sett bibehållit den ursprungliga ansökans struktur men behandlat några punkter mera utförligt och lagt till ytterligare rubriker för förklaringar och förtydliganden. Rubrikerna avser de frågor som vi fick av Arvsfondens handläggare. Även om dessa frågor och svar till viss del föregriper den planerade förstudiens innehåll så kvarstår dock en hel del arbete för förstudien.

En rad personer och myndigheter har på vår begäran kommenterat ansökan. Deras svar återges i Bilaga. I de flesta fall har svaren skrivits som informella mejl på resande fot eller från sommarstället. Ansökans text sammanfattar och hänvisar till svaren i bilagan.

Vi är mycket tacksamma till Paul Lappalainen, chef för Främjandeenheten Diskrimineringsombudsmannen; förbundsjurist Stellan Gärde, ordförande i Internationella Juristkommissionen - Svenska Avdelningen; advokat Anders Karlsson mångårig jurist på dåvaranden Handikappombudsmannen; Prof Joakim Nergelius, Örebro; Berit Vegheim, verksamhetsledare Stopp Diskrimineringen; Ståle Bratlie, LDO, Norges motsvarighet till DO; Esther Sivan, Director, Bizchut, The Israel Human Rights Center for People with Disabilities; Ahiya Kamara, Commissioner on the rights of persons with disabilities, Government of Israel. De svar vi fick på så kort varsel under semestertid tolkar vi som stark engagemang och stöd för vårt planerade projekt.

Adolf Ratzka

2011 07 22

Innehållsförteckning

Bakgrund

Medborgarrätt och mänskliga rättigheter täcker ett bredare område än välfärdsfrågor

Vilken roll har det civila samhället i detta arbete?

Med lagen som verktyg

Varför räcker det inte med DO:s arbete ?

Ytterligare satsningar behövs på området funktionsnedsättning som diskrimineringsgrund

Diskrimineringsarbetet borde drivas främst av den grupp som utsätts för diskrimineringen

Fler aktörer behöver dela på diskrimineringsarbetet

Fler aktörer behöver informera, utbilda och opinionsbilda

Myndigheten och det civila samhället är motvikt och komplement till varandra

Vad säger HSO om projektidén? Finns kompetensen inom HSO?

Den svenska handikapprörelsen behöver förstärkt juridisk kompetens

Målgrupp

Syftet

Syftet med ansökan

Syftet med treårsprojektet

Varför behövs en förstudie?

Metod

Förstudien

Treårsprojektet

Förstudiens förväntade resultat

Vilken kompetens erfordras för

Förstudien

Treårsprojektet

Besläktade verksamheter inom och utanför Sverige och deras finansiering

Projektets finansiering på sikt

Juristkårens intresse för att bidra till verksamheten bl a genom pro bono arbete

Spridning av förstudiens resultat

Nyskapande och utvecklande med projektet

Projektorganisation

Målgruppens företrädare har deltagit i projektformuleringen och kommer att medverka i förstudiens genomförande

A. Bakgrund

Medborgarrätt och mänskliga rättigheter täcker ett bredare område än välfärdsfrågor

Sverige betraktar sig som en välfärdsstat med ambitionen att skapa ett samhälle där den enskilde kan ha ett bra liv och utveckla sitt inneboende potential oavsett börd, etnisk bakgrund och bostadsort och oavsett individuella förhållanden som kön, religion, sexuell läggning, ålder och funktionsnedsättning. Fundamental för den här målsättningen är generella system för vård, utbildning, arbetsmarknaden, finans- och regionalpolitik samt socialförsäkring som kompletteras i förekommande fall av socialtjänstens individriktade stödinsatser. När det gäller den del av befolkningen som har funktionsnedsättningar räcker dessa lösningar emellertid inte till. Senaste statistik visar ökande skillnader i levnadsförhållanden mellan människor med och utan funktionshinder (se [Socialstyrelsens rapport "Alltjämt ojämt"](#)). Ytterligare angreppssätt behövs.

FN:s konvention sätter upp de följande mål för handikappolitiken:

- respekt för inneboende värde, individuellt självbestämmande, innefattande frihet att göra egna val samt enskilda personers oberoende,
- icke-diskriminering,
- fullständigt och faktiskt deltagande i samhället,
- respekt för olikheter och acceptering av personer med funktionsnedsättning som en del av den mänskliga mångfalden och mänskligheten,
- lika möjligheter,
- tillgänglighet,

Målen avser inte direkt och i första hand gruppens välfärd i den traditionella bemärkelsen av vård, omsorg, rehabilitering, inkomststöd och andra individriktade insatser utan tar ett större grepp. Hela samhället anses vara i behov av djupgående förändringar som går långt utöver de områden som handikappolitiken hittills mest sysslade med. I motsats till de traditionella individriktade välfärdsstrategierna angår arbetet med FN Konventionens mål inte enbart sjukvården, socialförsäkringen och socialtjänsten utan alla samhällsinstitutioner, offentliga som privata, på alla nivåer, på alla samhällsområden för att åstadkomma inkludering, lika möjligheter och deltagande på lika villkor för gruppen personer med funktionsnedsättningar.

Exempel på dessa mål är bland annat

- att försäkra funktionsnedsatta barn, ungdomar och vuxna inte enbart en likvärdig utbildning utan en utbildning tillsammans med och i mitten av sina icke-funktionshindrade syskon, grannar och vänner i vanliga daghem, skolor, gymnasier, folkhögskolor, vuxenutbildning och kursverksamhet, i vanliga klasser och inte i särklasser, med samma valmöjligheter och på samma villkor;
- att anpassa alla arbetsplatser och arbeten, fysiskt och innehållsmässigt, så att även personer med funktionsnedsättningar kan praktisera och arbeta tillsammans med de övriga anställda, på lika villkor och med samma valmöjligheter på alla nivåer;
- att bo, förflytta sig och färdas, tillsammans med och i mitten av den icke-funktionsnedsatta delen av befolkningen, med samma valfrihet och på samma villkor;
- att kunna vara med och delta i det offentliga, politiska och kulturella livet, med samma valmöjligheter och på samma villkor, på alla nivåer;
- att ha fritt och obehindrat tillgång till offentliga och privata byggnader och miljöer, myndigheter, restauranger, affärer, möteslokaler och föreningar med samma valmöjligheter och på samma villkor.

Dessa mål kan inte enbart nås med mer pengar för medicinsk vård och forskning, bättre hjälpmedel, mer personlig assistans och ledsagarservice, fler färdtjänstbussar, ökat bostadsanpassningsbidrag eller lönebidrag m m utan förutsätter djupgående systemförändringar som påverkar utformningen av produkter och tjänster, stads-, bostads-, trafik- och regionalplaneringen, utbildningen på alla nivåer, arbetsmarknaden m m för att nämna några exempel. Framför allt erfordras en attitydförändring vilket kan underlättas av omfattande ändringar i lagstiftningen och regelverken.

Vilken roll har det civila samhället i detta arbete?

I Sverige satt regeringens proposition En politik för det civila samhället (prop. 2009/10:55) upp de följande målen

- utveckla det civila samhällets möjligheter att göra människor delaktiga utifrån engagemanget och viljan att påverka den egna livssituationen eller samhället i stort,
- stärka förutsättningarna för det civila samhället att bidra till samhällsutvecklingen och välfärden både som röstbärare och opinionsbildare och med en mångfald verksamheter,
- fördjupa och sprida kunskapen om det civila samhället.

Utgångspunkten för politiken för det civila samhället är att ett starkt civilsamhälle är både en förutsättning och ett uttryck för ett fritt och demokratiskt samhälle..... Det civila samhället och dess organisationer är centrala för demokratin i sin egenskap av röstbärare, opinionsbildare och motvikt till den offentliga maktutövningen. Det är ofta aktörer inom det civila samhället som påtalar missförhållanden och tar initiativ till förändringar och reformer i samhället....Ett starkt och självständigt civilsamhälle stärker demokratin. (www.sweden.gov.se/content/1/c6/13/68/11/1d594255.pdf)

Angående det civila samhällets roll i detta arbete slår FN Konventionen fast

.... persons with disabilities should have the opportunity to be actively involved in decision-making processes about policies and programmes, including those directly concerning
Konventionens preamble punkt o www.un.org/disabilities/convention/conventionfull.shtml

Personer med funktionsnedsättnings medborgerliga rättigheter var själva kärnan i Den nationella handlingsplanen för handikappolitiken (Prop. 1999/2000:79 www.regeringen.se/sb/d/108/a/1478). Under decenniet fram till år 2010 krävde denna att regeringen och de offentliga organen under denna skulle förändra samhället så också personer med funktionsnedsättningar fick full tillgång till samhällsgemenskapen. Vid den utsatta tidsperiodens slut var regeringen dock tvungen att konstatera att Handlingsplanens uppdrag långt ifrån hanterats på ett tillfredsställande sätt. Medborgerliga rättigheter och en samhällsgemenskap på lika villkor hade inte förverkligats för personer med funktionsnedsättningar. En fungerande demokrati kräver helt enkelt mer än myndighetsuppdrag. Demokrati skapas av hela samhället men först och främst av de medborgare som är en del av det. Regeringens proposition om det civila samhällets roll i demokratin kan ses som en konsekvens av den här slutsatsen.

Det ter sig naturligt att personer med funktionsnedsättningar själva via sina organisationer är motorn i arbetet att omforma samhället så att det uppfyller FN konventionens mål. Men för att mäta med den uppgiften behövs det nya instrument och arbetsmetoder utöver de beprövade gamla som visat sig otillräckliga (som bland annat Socialstyrelsens senaste statistik visar).

De medel som den svenska handikapprörelsen hittills använt sig av har varit mediautspel, uppvaktning av politiker och annan lobbyverksamhet, informationskampanjer ibland i samband med penninginsamlingar och genom att dela med sig av sin expertis genom remissvar och deltagande i utskott, referensgrupper och liknande rådgivande instanser.

Med lagen som verktyg

Ett verktyg som hittills inte har använts mycket i samhällsförändringsarbetet i Sverige är att utnyttja de möjligheter som diskrimineringslagstiftning och -rättspraxis ger och då inte enbart de nuvarande svenska diskrimineringslagarna utan även lagar på andra områden inklusive folkrätten (se advokat Anders Karlssons mera utförliga resonemang i Bilaga).

Redan idag finns det exempel på hur det civila samhället använder sig av juridiken i sitt arbete för förbättringar i samhället. Ett exempel är fackföreningarna som har jurister för att agera i arbetsdomstolen, driva processer i syfte att stödja sina medlemmar, åstadkomma prejudicerande domar, bevaka och aktivt påverka utvecklingen av lagstiftning och praxis för arbetsrätten.

För handikapprörelsens del skulle det innebära

- att driva prejudicerande fall i domstol, vittna som expert i domstol, följa rättspraxis och påvisa brister i diskrimineringslagstiftningen
- att lägga fram egna lagförslag och försöka förankra dem
- att följa och försöka påverka hela lagformulerings- och lagstiftningsprocessen på vårt område
- att öka medvetenheten om diskrimineringslagar och diskrimineringens former, utsträckning, effekter och kostnader i mänskligt och ekonomiskt kapital bland medlemmarna, jurister, politiker, och andra relevanta aktörer som exempelvis myndigheter, planerare, näringsidkare
- att informera och utbilda elever och studerande, näringsidkare och tjänstemän om diskrimineringslagar och hur man bäst uppfyller dem

- att följa upp och utvärdera diskrimineringslagarnas och rättspraxisens effekter och påpeka brister i tillämpningen och efterlevnaden

Att använda lagen som verktyg för samhällsförändring på funktionshinderområdet har fått successivt större betydelse genom Sveriges EU-inträde och EU:s anti-diskrimineringslagar som medförde en ökad medvetenhet om förekomsten av diskriminering i Sverige; FN:s nya konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättningar; och ökande skillnader i levnadsförhållanden mellan människor med funktionshinder och majoritetsbefolkningen (se Socialstyrelsens rapport "Alltjämt ojämt") Se Lars Trädgårdhs kommentarer om vikten av juridiken i arbetet för jämställdhet för människor med funktionsnedsättningar ur ett historiskt perspektiv i Bilaga.

Ett antal utländska organisationer som vi haft kontakt med har redan erfarenhet på detta område. Några av de har fått internationellt erkännande för att ha hjälpt åstadkomma viktiga lagar. Exempel är Norges Borgerrettighetsstiftelsen Stopp Diskrimineringen som hade en framträdande roll i tillkomsten av Norges Diskrimineringslag från 2009 (där bl a bisten på tillgänglighet klassas som diskrimineringsgrund och Disability Rights Education and Defense Fund som var pådrivande i tillkomsten av Americans with Disabilities Act 1990 – en mycket långtgående anti-diskrimineringslagstiftning som blivit förebild för många andras länder anti-diskrimineringslagar. (Vi beskriver dessa och andra förebilder längre ned). Se även Lars Trädgårdhs kommentarer i Bilaga angående framgångarna av de juridiska landvinningarna i USA för människor med funktionsnedsättningar.)

Dessa organisationers verksamhet går ut på att

- delta i diskussionen om politikens mål och medel
- väcka frågor
- utvärdera befintligt regelverk och praxis
- peka på brister i lagstiftning och tillämpning
- formulera och förankra förslag till lagstiftning
- informera och utbilda offentliga och privata nyckelaktörer om hur personer med funktionsnedsättningar kan uppnå fullt medborgarskap med hjälp av lagen och rättspraxis
- driva utvalda strategiska fall för att påverka rättspraxis

Gemensamt för dessa organisationer är att de

- analyserar diskrimineringslagar och -rättspraxis på funktionshinderområdet och utifrån detta kontinuerliga arbete formulerar och förankrar man nya lagförslag
- samlar statistik om och dokumenterar förekomsten av diskrimineringen mot personer med funktionshinder
- driver valda strategiska rättsfall i syfte att skapa förändringar inte bara för den individ som fallet avser utan för hela gruppen människor med funktionsnedsättningar
- informerar och utbildar handikapprörelsen, advokater, domare, myndigheter, forskare, andra nyckelaktörer och allmänheten om förekomsten av diskrimineringen mot personer med funktionsnedsättningar, om gällande lag och rättspraxis på området och hur man uppfyller lagarna
- är privata och oberoende av statliga organ, har startats av personer med funktionshinder och deras organisationer - oftast organisationer av och inte för personer med funktionsnedsättningar och organisationer vars huvuduppgift är att motarbeta diskrimineringen och inte att främja vård och rehabilitering för enstaka diagnosgrupper.

Varför räcker det inte med DO:s arbete ?

Ytterligare satsningar behövs på området funktionsnedsättning som diskrimineringsgrund

I Sverige har den statliga myndigheten Diskrimineringsombudsmannen liknande uppgifter som de nyss nämnda (se www.do.se). Men funktionshinder utgör enbart en av flera diskrimineringsgrunder som man har som uppgift att bevaka. Kön, etnicitet, religion och sexuell läggning - områden med dagsaktuella politiska implikationer - har fått en mycket mera framträdande roll i den allmänna debatten och i DO:s arbete. Kan det vara så att DO utvecklar sin kompetens och verksamhet mest på de områden som utsätts för politiskt blåsväder? I Norge såg man, enligt Stopp-Diskrimineringen, samma utveckling som en anledning för en satsning av det civila samhället på funktionshinderdiskriminering trots att det redan fanns en statlig myndighet mot diskriminering på alla diskrimineringsgrunder (se Stopp diskrimineringens svar i Bilaga).

Jämfört med exempelvis USA, Storbritannien och Australien – länder med en längre tradition av diskrimineringslagstiftning på funktionshinderområdet – forskas det lite på de svenska juridiska institutionerna

om funktionsnedsättning som diskrimineringsgrund. Effekten av en satsning på specialistkompetens på området funktionsnedsättning som diskrimineringsgrund kunde ge en behövlig "överblick över en samlade juridiska kompetensen på området, i synnerhet inom handikapprörelsen, med siktet inställd på en mer övergripande samordning och strategisk utveckling av den juridiska kompetensen och annan kompetens på området" som DO anför i sitt yttrande (se Bilaga).

För Norges del anser Stopp Diskrimineringen (se Bilaga) att en sådan kompetens inom det civila samhället behövdes i Norge där handikapprörelsen hittills inte prioriterat diskrimineringsrättspraxis och lagstiftning. För Sveriges del konstaterar DO liknande förhållanden (se DO:s svar i Bilaga)

Diskrimineringsarbetet borde drivas främst av den grupp som utsätts för diskrimineringen

Samhällets förutfattade meningar om funktionsnedsattas oförmågan att föra sin egen talan bekräftas ytterligare om vår grupp syns främst som passiva offer och hjälplösa skyddslingar men inte som aktiva och kapabla motståndare till diskrimineringen. Att driva fall i domstol kan vara ett effektivt sätt att påvisa och beivra orättvisor i samhället. Det vore synd om DO hade monopol på detta medialt tacksamma sätt att skipa rättvisa och förändra samhället. DO påpekar i sin skrivelse att Diskrimineringslagen sedan 2009 ger uttryckligen ideella föreningar rätten att föra talan i diskrimineringsfall. (Se DO:s svar i Bilaga) (se Lars Trädgårdhs kommentarer i Bilaga om behovet av medborgarrörelsernas egna juridiska arbete)

Men det behövs specialisering och spetskunskap på den befintliga lagstiftning och rättspraxis och då inte enbart när det gäller diskrimineringslagar på funktionshinderområdet utan även på andra områden. Advokat Anders Karlsson påpekar att arbetet bör inte endast avse tillsynen av befintlig diskrimineringslagstiftning utan man bör även utforska och kreativt testa andra lagar, föreskrifter och folkrättslig lagstiftning som inte uttryckligen avser diskriminering men som kräver objektivitet och likabehandling. Se advokat Anders Karlsson svar i Bilaga)

Med den norska Stopp Diskrimineringens ord, det erfordras spetskunskap. Diskrimineringsrätt är ett specialistområde och kan inte med framgång drivas av generalister. (Se Stopp diskrimineringens svar i Bilaga)

Fler aktörer behöver dela på diskrimineringsarbetet

Som advokat Anders Karlsson, tidigare mångåriga jurist på dåvarande Handikappombudsmannen, påpekar (se bifogat svar i Bilaga) är DO en relativt liten myndighet som inte har möjlighet att ensamt kontrollera lagarnas efterlevnad på området. DO själv anger myndighetens resursbrist som ett viktigt skäl för samarbete med handikapprörelsen (se Bilaga). Det blir särskilt tydligt när det gäller DO:s övriga uppgifter som exempelvis att öka medvetande och kunskapsnivån om diskriminering, dess förekomst och kostnader för individ och samhället och om förebyggande åtgärder. I det arbetet förfogar det civila samhället över kanaler och metoder att föra ut budskapet som inte är öppna till den statliga myndigheten DO, som DO:s motsvarighet i Israel poängterar (se Bilaga).

DO kan uppnå sina mål endast med hjälp av att aktörer inom det civila samhället som ökar sin kompetens och tar sin del av arbetet. DO ser sig själv som en multiplikator som är beroende av medhjälpare. Det planerade projektet, enligt DO, öppnar intressanta utvecklingsmöjligheter framför allt på utbildningsområdet. Även det norska motstycket, LDO framhäver i sitt svar (se Bilaga) det civila samhällets och dess organisationernas roll som en aktiv partner i arbetet för likabehandling genom att sprida information, ge råd och initiera och följa upp lagstiftningsarbete. För detta, säger, LDO, måste staten avsätta resurser. I sin proposition (se Bilaga) sätter den svenska regeringen målet att "stärka förutsättningarna för det civila samhället att bidra till samhällsutvecklingen och välfärden både som röstbärare och opinionsbildare och med en mångfald verksamheter".

Den norska borgerrettscentret Stopp diskriminering (se Bilaga) anför att en stor del av arbete går ut på att sprida kunskap om diskrimineringslagen (DTL) vars utformning man har påverkat. Stopp Diskrimineringen undervisar på högskolenivå, ger kurser till organisationer, kommunalpolitiker och tjänstemän, håller många föredrag på olika konferenser där man ofta är tvungen att bjuda in sig själv, eftersom man i Norge ser fortfarande mångfald, jämställdhet och likabehandling som endast frågor av kön och etnicitet. I Sverige är det förmodligen likadant. Som det framgår av den norske LDO:s svar ser man inte det civila samhällets engagemang som önskad konkurrens eller dubbelarbete utan som välkommen draghjälp som staten bör stödja. (se Bilaga)

Fler aktörer behöver informera, utbilda och opinionsbilda

Organisationer i det civila samhället har andra kanaler och möjligheter att informera, engagera och påverka medlemmar och allmänheten än en statlig myndighet. Som både Stopp Diskrimineringen och Bizchut poängterar i sina svar kan de bland annat t o m arrangera demonstrationer.

I Sverige finns inte tillräckligt många experter på funktionshinder som diskrimineringsgrund som kan förtydliga sambanden mellan medborgarskap i en demokrati och diskrimineringslagstiftning. I brist på denna expertis finns risken att välmenade utbildningsinsatser utgår från ett individcentrerat medicinskt synsätt av typ "att leva med MS" som utgår från existerande stereotyper och istället förstärker de hinder som finns i samhället.

Myndigheten och det civila samhället är motvikt och komplement till varandra

Eftersom det åligger staten att implementera lagstiftningen och säkerställa dess efterlevnad är staten ibland part i målet och behöver motvikt. Dessa tänkbara intressekonflikter belysas i de svaren vi fick av Israels motstycke till Handikappombudsmannen, Commission for the rights of persons with disabilities och den privata stiftelsen Bizchut, centret mot diskriminering av personer med funktionshinder. Ahiya Kamara, chefen för myndigheten medger i sitt svar (se Bilaga) att man begränsas när man företräder funktionsnedsatta människors intressen gentemot staten och andra myndigheter. Den israeliska HO liksom den svenska DO är underställd regeringen och inte parlamentet. Därför anser Ahiya Kamara att Bizchut kan bättre företräda individens intresser gentemot staten och myndigheter. Bizchuts verksamhetsledare Ester Sivan anför att man inte skulle tveka att stämma regeringen och HO i domstol eller demonstrera på gatan mot dem. (se Bilaga)

Den svenska DO ser handikapprörelsens roll som oumbärlig när det gäller att väcka frågor och utveckla lagstiftningen. DO poängterar hur viktig en stark handikapprörelse är för DO:s arbete. Av två skäl. Dels hinner inte DO med allt arbete som behövs på grund av begränsade resurser. Dels har handikapprörelsens en nyckelroll genom att den måste aktivt delta i utvecklingen utifrån sina egna mål och prioriteringar. Här kan projektet bidra till utvecklingen av DO:s tillgång till kunskaper om de specifika erfarenheterna och de behov som personer med funktionsnedsättningar upplever. (Se DO:s svar i Bilaga)

Samarbete och ömsesidig dialog mellan myndigheten och det civila samhället ser den svenska DO som en förutsättning för lagförslag som har potential att förverkligas. DO har inte monopol på kompetens. (Se Bilaga) Som det norska LDO ser saken, kan det civila samhället bidra i diskrimineringsarbetet bland annat genom att påpeka behovet av åtgärder, föreslå en träffsäkrare utformning av åtgärder och genom att bättre förankra åtgärder hos befolkningen. (se den norska LDO:s svar i Bilaga) Motparten, den norska Stopp Diskrimineringen, anför att staten och myndigheter måste jämnt påminnas om förekomsten av diskrimineringen av personer med funktionsnedsättningar. "Vi är ett korektiv till staten, myndigheter och organisationer" skriver Berit Vegheim, verksamhetsledaren i sitt svar. (Se Bilaga)

Vad säger HSO om projektidén? Finns kompetensen inom HSO?

Vi har hittills inte kontaktat HSO angående deras eventuella medsökande. Under förstudien vill vi bjuda in HSO till samtal för att se om det finns ett intresse att vara med i det planerade projektets styrgrupp. Vi eftersträvar en så bred förankring som möjligt.

HSO består av 39 medlemsförbund varav nästan alla visar redan i sitt namn att man arbetar med medicinska diagnoser. Vi vill naturligtvis på inget sätt ifrågasätta deras angelägna arbete med att företräda sina medlemmars intressen som patienter inom vården. Men de enskilda HSO-förbundens möjligheter att samtidigt värna de medborgerliga fri- och rättigheterna för hela gruppen av personer med funktionsnedsättningar har varit begränsade i praktiken. Med tanke på snäva resurser förenade med stora brister inom vården tvingas man att prioritera arbetet med de mest näraliggande och ömkande dagliga problemen. Skötseln av övergripande, långsiktigt systempåverkande juridiskt arbete överlämnade de flesta medlemsförbunden åt HSO vars juridiska kompetens består av en heltidsjurist.

Sedan några decennier håller den traditionella synen på personer med funktionsnedsättningar som vårdkonsumenter på att ersättas med ett synsätt som kallas för "social model" eller medborgareperspektivet. Trenden syns framför allt i de anglosaxiska länderna där personer med funktionsnedsättningar bildade medborgerrättsorganisationer, Skiftet i synsätt har påverkat FN:s och EU:s arbete och regelverk med FN konventionen som det senaste resultatet. Även i Sverige börjar den nya synen på personer med funktionsnedsättningar växa sig starkare. Exempelvis bär den nationella handlingsplanen för handikappolitiken Prop. 1999/2000:79 (www.regeringen.se/sb/d/108/a/1478) den talande titeln Från patient till medborgare.

Friktionen mellan de traditionella handikappförbundens medicinska syn på funktionsnedsättning och organisationer som vill prioritera gruppens diskrimineringskydd, inkludering och full medborgarskap har nu lett till att en ny svensk paraplyorganisation, Lika Unika. Man beskriver sig på hemsidan som:

en svensk federation inom funktionshinderrörelsen som verkar för mänskliga rättigheter för personer med funktionsnedsättning. Samarbetsorganisationen bildades 2009 och är en alternativ organisation jämte Handikappförbunden. www.likaunika.org

Vi har kontaktat Lika Unika eftersom man har en tydligare profil när det gäller mänskliga rättigheter. På grund av Almedalsveckan och semestertid har man dock inte hunnit ta ställning till vår inbjudan om medsökande.

Den svenska handikapprörelsen behöver förstärkt juridisk kompetens

Trots att Sverige haft ett diskrimineringslagskydd på en rad område även för personer med funktionsnedsättning handlar den offentliga debatten om integration, lika behandling och diskriminering nästan uteslutande om gender och etnicitet och inte om funktionsnedsättningar. Detta förhållande anser Stopp diskrimineringen råder även i Norge och var en av de främsta anledningarna till att man ansåg att Norge behövde inte enbart diskrimineringslagstiftning utan även en aktör inom det civila samhället som specialiserar sig på att dokumentera, synliggöra och med rättsliga medel bekämpa förekomsten av diskriminering av personer med funktionsnedsättningar.

Förstudien bör noggrant kartlägga de resurser som den svenska handikapprörelsen har till sitt förfogande i sitt arbete för att förbättra diskrimineringskyddet. Vårt preliminära intryck är dock att handikapprörelsen har hittills arbetat med juridik mest i samband med socialförsäkringsförmåner och socialtjänstinsatser. En yttlig genomgång av de större handikappförbundens hemsidor och årsberättelser visar att det finns ytterst få heltidsanställda jurister inom rörelsen och att de jurister som anställs arbetar oftast med enskilda medlemmars social- och privatförsäkringsärenden eller socialtjänstärenden. Intrycket bekräftas av DO:s iakttagelse ” Utifrån min relativt långa erfarenhet av handikapprörelsen är det min uppfattning att det juridiska perspektivet har varit satt på undantag och svagt utvecklat. ” (Se DO:s uttalande i Bilaga) Förklaringen ser DO i omprioriteringar och nedskärningar under senare år.

Den svenska handikapprörelsen består av förbund som jobbar på var sitt håll på många diverse områden, från att driva intressepolitik till att stödja medicinsk forskning och rehabilitering samt att erbjuda social gemenskap till medlemmarna. Att se personer med funktionshinder i första hand som medborgare och enbart i andra hand som mottagare av individriktat samhällsstöd är jämfört med andra länder en nyare företeelse i Sverige. På grund av bristen på prioritering och specialisering på diskrimineringskyddet finns idag inte den spetskompetens som skulle behövas för ett effektivt antidiskrimineringsarbete. Stopp Diskrimineringen poängterar att anti-diskrimineringslagstiftning är ett specialområde som erfordra specialistkompetens. (Se Stopp diskrimineringens svar i Bilaga)

Det diskrimineringskydd för människor med funktionsnedsättningar som finns i Sverige är direkt följd av Europeiska Unionens arbete på området och inte resultat av den svenska handikapprörelsens arbete.

B. Målgrupp

Förstudien kommer att fokusera på lagstiftning och praxis som påverkar personer med funktionsnedsättningar oavsett deras ålder eller arten av funktionsnedsättning, deras anhöriga och interesseorganisationer.

C. Syfte

Förstudien ska undersöka behovet, uppgifter och resurser för handikapprörelsens tilltänkta egen juridisk expertis rörande mänskliga och medborgerliga rättigheter.

Syftet med ansökan är att söka medel för en förstudie på 8 månader som ska

- kartlägga de möjligheter som dagens diskrimineringslagstiftningen och andra lagar ger för att driva fall om mänskliga och medborgerliga rättigheter (hädanefter förkortat MR) för människor med funktionsnedsättning
- kartlägga handikapprörelsens resurser för att använda sig av dessa möjligheter och – i förekommande fall
  - påvisa behovet av att höja handikapprörelsens juridiska kompetens och resurser på MR-området
  - redogöra för relevanta svenska och utländska verksamheter som arbetar med MR frågor på andra diskrimineringsområden
  - skissa en tilltänkt verksamhet för MR-frågor på funktionshinderområdet inkl tilltänkta aktiviteter, personalens sammansättning och kompetens, driftkostnader och undersöka lokalfrågan

- undersöka potentialen för stöd – framför allt finansiellt – för verksamheten bland offentliga och privata finansiärer inkl handikapprörelsen, jurister och andra aktörer
- förankra projektidén bland andra aktörer bl a handikappförbund, MR-organisationer och juridiska branchorganisationer samt juridiska universitetsinstitutioner
- i samråd med andra aktörer inom handikapprörelsen, advokater, domare, forskare m m utarbeta förslag till associationsform och organisations- och ägarstruktur för en evtl framtida permanent verksamhet
- knyta ihop ett antal medsökande organisationer som samarbetar kring projektplaneringen och styrningen (under projektfasen)
- resultera i en fullständig och välförankrad projektansökan för ett tre-års projekt.

Förstudien ska drivas av Independent Living Institute under en styrgrupp, tillsatt av de medsökanden.

Syftet med det tilltänkta treårsprojektet är att

- öka handikapprörelsens juridiska kompetens för diskrimineringskydd
- öka handikapprörelsens förmåga att påverka lagstiftningsprocessen
- motverka diskriminering och skydda enskilda vid brott mot den enskildes rättigheter

Varför behövs en förstudie?

Independent Living Institute (ILI) är en ideell stiftelse som finansieras nästa uteslutande med öronmärkta projektbidrag. I vår budget finns därför inget utrymme för att avlöna personal under 8 månaders tid för ett projekt som inte fått extern finansiering.

En gedigen ansökan för ett tre-årigt projekt förutsätter det ovan skissade förarbetet. Om ILI:s personal skulle arbeta med förstudien på sin fritid, skulle det ta aldeles för lång tid.

Arvsfondens webbplats skriver om förstudiers betydelse i ansökningsprocessen och påpekar bland annat att

- förstudien kan undersöka om projektidén är befogad, utvecklingsbar och önskvärd,
- förstudien kan användas för research och relationsbyggande genom att ta del av liknande verksamheters kunskaper och synsätt och genom att påbörja kontaktnät med olika tänkbara samarbetspartners och finansiärer,
- under förstudien kan särskilt intresserade från olika huvudaktörer bjudas in till arbets- och referensgrupper som kan fortsätta även under projektperioden
- under förstudien kan arbetet med förankring och spridning av det senare projektets verksamhet och resultat planeras och påbörjas
- förstudien kan redan undersöka lokalfrågan vilket kan ta tid
- förstudiens utvärdering ska sedan ligga till grund för projektansökan
- (se http://arvsfonden.se/Pages/SectionSubPage_38120.aspx)

D. Metod

Förstudien

redogör för förebilder, exempelvis Stopp Diskrimineringen, den norska Borgerrettsstiftelsen (www.stopdisk.no); Interights (www.interights.org) i Storbritannien; Bizchut, det israeliska centret för mänskliga rättigheter för personer med funktionsnedsättningar

(www.bizchut.org.il/eng/upload/about/about.html); Disability Rights Education and Defense Fund (www.dredf.org/) och Disability Rights Advocates (www.drlegal.org) i USA när det gäller dessa organisationers huvudman, associationsform, förankring i det civila samhället, aktiviteter, roll i tillkomsten av lagstiftning, intressanta rättsfall man drev, finansiering, personalstyrka och –kompetens, utbildnings-, föredrags- och rådgivningsverksamhet.

kartlägger handikapprörelsens, DO:s, diskrimineringsbyråernas juridiska resurser när det gäller

- mandat och inriktning
- specialistkompetens på diskrimineringskydd på funktionshinderområdet
- viktiga mål man drivit
- utbildnings-, rådgivnings- och informationsverksamhet
- publikationer i ämnet funktionshinderdiskriminering
- möjligheter till att påverka policy och praxis

Kartläggningen görs bland annat genom att studera de stora förbundens årsberättelser, hemsidor och annat informationsmaterial, genom att söka i rättsdatabaser, intervjujurister inom DO om sitt samarbete med handikapprörelsen kring diskrimineringsfall, intervjujuristerna och personal hos handikappförbunden om sina interna juristresurser och vilken typ av ärenden man arbetar med. Se preliminär tidsplan nedan.

undersöker behovet av en verksamhet som

- ägs och drivs av handikapprörelsen
- hjälper personer som utsätts för diskriminering att ta ärendet till domstol
- lyfter upp strategiska fall för att driva fram prejudikat
- undersöker behovet av ändringar i lagstiftning
- formulerar, förankrar och lobbar för förslag till lagstiftning
- ökar medvetenheten, intresset och expertisen hos advokater, domare och forskare för diskrimineringskydd på funktionshinderområdet
- introducerar juridikstudier till området
- ökar medvetenhet och kunskap om diskrimineringslagstiftning på funktionshinderområdet bland personer med funktionsnedsättningar, journalistkåren och allmänheten

medels intervjuer med av styrgruppen identifierade nyckelpersoner samt genom fokusgrupper från handikapprörelsen, intresseorganisationer representerande offentliga verksamheter och näringsliv, jurister – yrkesutövande och akademiker, organisationer som redan idag bedriver utbildningsarbete inom mångfaldsområdet. Se preliminär tidsplan nedan.

beskriver den tilltänkta verksamheten och undersöka dess förutsättningar genom att

- skissa den tilltänkta verksamhetens ansvarsområden, aktiviteter, organisation inkl associationsform, personal-, lokal- och resursbehov
- söka samarbetspartners bland handikapporganisationer, det övriga civila samhället, diskrimineringsbyråer och advokatbyråer som medsökande och sponsorer för projektansökan

undersöker möjligheterna till stöd från det offentliga och det civila samhället för den planerade verksamheten efter treårsprojektet.

formulerar tillsammans med styrgrupp och potentiella samarbetspartners/medsökande en ansökan till treårsprojektet. Se preliminär tidsplan nedan.

arrangerar öppna hearings och seminarier under förstudien tillsammans med styrgruppens medlemmar och potentiella samarbetspartners/medsökande för att diskutera innehåll, organisationsform och finansiering av det planerade treårsprojektet enligt tidsplanen nedan.

Preliminär tidsplan

efter månad 1-2: redogörelse för förebilder, kartläggningen av handikapprörelsens, DO:s och diskrimineringsbyråernas juridiska resurser

efter månad 3-5 undersökning av behovet av den planerade verksamheten

efter månad 6-8 lägga fram och diskutera förslag till ansökan

Arbetet görs i nära samarbete med våra medsökande och den övriga handikapprörelsen samt våra förebilder bland diskrimineringsbyråer i Sverige och utomlands.

Metod för det tilltänkta treårsprojektet

Treårsprojektet innefattar ett antal kärnverksamheter:

- samla och bygga kompetens i diskrimineringsrätt och –praxis på funktionshinderområdet
- påverka lagstiftningsprocessen
- företräda individer i strategiska mål i domstol
- informera, utbilda och opinionsbilda nyckelaktörer och allmänheten

Vid genomförandet av dessa verksamhetsområden, framför allt under uppbyggnadsperioden, försöker vi få så mycket råd och stöd som möjligt från styrgruppen och individer, organisationer och myndigheter som har erfarenhet med juridiskt arbete med funktionshinder som diskrimineringsgrund eller med andra diskrimineringsgrunder.

Under projektet kommer bland annat följande insatser göras:

- Till referensgruppen rekryteras personer med ovanstående kunskaper och erfarenheter.
- Ett nätverk byggs för advokater, domare, politiker, fackliga representanter, forskare, juridikstuderande och diskrimineringsbyråer med hjälp av nyhetsbrev och hemsida.
- Nätverkets medlemmar inbjuds till föreläsningar och seminarier om diskrimineringskydd på funktionshinderområdet.
- Advokatbyråer i nätverket ombes stödja arbetet och vara ombud i några mål på *pro bono* bas.
- Juridikprofessorer och –studerande i nätverket informeras om våra praktikplatser.
- En blogg startas för medlemmarna i handikapprörelsen och allmänheten som ska höja kunskap om diskrimineringslagstiftningens och –rättspraxis. Bloggen ska uppmärksamma personer med funktionshinder som anser sig diskriminerade om vårt arbete. Handikapporganisationers, kommunernas och andras hemsidor ombes länka till bloggen.
- Lika Unika, HSO och handikapporganisationerna inbjuds till regelbundna samtal för ömsesidig information- och erfarenhetsutbyte och avstämning om strategi och prioriteringar.
- Arbetet utförs av ett sekretariat bestående på sikt av bland annat två heltidsjurister, en kommunikations- och utbildningsansvarig, fundraiser samt administratör.

E. Förstudiens förväntade resultat

I förstudiens första del undersöks behovet av den tilltänkta verksamheten, dess genomförbarhet och hållbarhet. Här ingår en kartläggning av handikappförbundens och de relevanta myndigheternas roller, kompetenser och resurser. Vi kommer att redogöra även för juristkårens intresse i dessa frågor genom intervjuer med yrkesjurister, juridiklärare och -studerande. Förstudiens första del redovisas i det planerade seminariet (se stycket ovan).

Förstudiens andra del består av en fullständig projektansökan till Allmänna Arvsfonden med bland annat projektorganisation, styrgrupp, referensgrupp och budget.

F. Det tilltänkta treårsprojektets förväntade resultat

Projektet förväntas

- öka medvetenheten hos personer med funktionshinder, jurister, politiker, journalister och allmänheten om förekomsten av diskrimineringen av personer med funktionshinder, lagstiftning och praxis på området
- öka intresset och kompetensen för diskrimineringskydd för funktionshinderområdet hos advokater, domare, forskare och juridikstuderande
- öka intresset för funktionshinder som diskrimineringsgrund i den allmänna diskussionen om diskriminering, likabehandling och jämställdhet som idag nästan uteslutande handlar om kön, etnicitet, sexuell läggning.
- etablera en organisation med spetskompetens för diskrimineringskydd på funktionshinderområdet som samarbetar med DO och anlitas som expertvittne i domstol
- bli en stark röst i diskussionen om lagstiftning och regelverk kring brist på tillgänglighet som diskrimineringsgrund
- öka kompetensen hos den offentliga sektorn för att använda upphandlingsprocessen för ett mera inkluderande samhälle
- öka intresset hos den offentliga sektorn för att kartlägga sin tillgänglighet samt utarbeta och implementera åtgärdsplaner
- driva frågan om högre skadeståndsnivåer

G. Det tilltänkta treårsprojektet är nyskapande och utvecklande i flera avseende

Förstudien och det tilltänkta treårsprojektet går in på områden och använder sig av metoder som den svenska handikapprörelsen inte är van vid.

Inriktning på medborgarrätt och mänskliga rättigheter

Handikapprörelsens juridiska kompetens har hittills rört mest välfärdsfrågor i Socialtjänstlagen och LSS och inte medborgarrättsfrågor. Bekämpning av diskriminering mot personer med funktionsnedsättningar exempelvis genom lagstiftning för Design för alla och rätten till inklusiva skolor för barn och ungdomar med funktionsnedsättningar kommer att få ökad betydelse genom den utveckling som FN, EU och Europarådet

påbörjat i form av FN-konventionen, EU-direktiv på området och Europeiska domstolen för mänskliga rättigheter.

Ett ökad intresse för medborgarrättsfrågor

Projektet ämnar öka intresse och kompetens när det gäller mänskliga rättigheter och medborgarrättsfrågor bland advokater, domare, forskare och lärare med hjälp av organisationer som Advokatsamfundet, Juris-kandidatstuderandes riksorganisation, Mångfaldsprojektet vid Juridiska fakulteten och Juridiska föreningen vid Stockholms universitet. Ett sådant samarbete är ovanligt i den svenska handikapprörelsen. Projektet kan hjälpa personer med funktionsnedsättningar att lättare anamma en identitet som medborgare.

Pro bono publico och praktikanter

Ovanligt inom handikapprörelsen är det planerade samarbete med advokatbyråer och juridikstuderande i syfte att väcka intresset för att bidra till projektet med *pro bono publico* insatser respektive praktikantjänster.

Samarbete med internationella och utländska partners för att förbättra läget i Sverige

Ett nära samarbete med internationella NGOs och utländska verksamheter för att förbättra rättssituationen för personer med funktionsnedsättningar i **Sverige** är ovanligt inom den svenska handikapprörelsen. Independent Living Institute har redan goda personliga kontakter med bl a Internationella Juristkommissionen – Svenska Avdelningen www.icj-sweden.org och utländska verksamheter som exempelvis Stopp Diskrimineringen www.stopdisk.no i Norge, Bizchut i Israel www.bizchut.org.il, Interights www.interights.org i Storbritannien, Disability Rights Education and Defense Fund www.dredf.org och Disability Rights Advocates www.drlegal.org i USA och kommer att etablera samarbete även med Amnesty International och Civil Rights Defenders (f d Helsingforskommitté) i Sverige.

H. Det tilltänkta projektets fortsatta finansiering efter projektperiodens slut

Besläktade verksamheter inom och utanför Sverige och deras finansiering

Det finns en rad besläktade verksamheter i Sverige och utomlands vars verksamhet och finansiering vi vill titta på.

Centrum för rättvisa (www.centrumforrattvisa.se) är en ideell och oberoende stiftelse med uppdrag att värna enskildas fri- och rättigheter genom att driva rättsprocesser och delta i debatten om rättighetsfrågor och är den mest kända aktören av sitt slag i Sverige. Rättsfallen avser bland annat oskäligt långa väntetider i domstol eller omvänd diskriminering vid antagning till universitet. Hittills har man inte arbetat med funktionsnedsättning som diskrimineringsgrund. Kontoret i Gamla stan i Stockholm är troligen inte tillgängligt för personer som använder rullstol. Hemsidan är inte tillgänglig för besökare som är blind. Centret tar inte emot bidrag från stat eller kommun, politiska partier eller intressegrupper, som fackföreningar och arbetsgivarorganisationer utan man vänder sig till allmänheten som kan ge finansiellt stöd via centrets 90-konto, gratulationsgåvor och skattefria aktieutdelningar. Dessutom tar man in juridikstuderande som uppsats- och sommarpraktikanter.

Diskrimineringsbyrån Uppsala, DU www.diskrimineringsbyran.se har Uppsala föreningsrådet som huvudman. På hemsidan står att alla diskrimineringsgrunder är aktuella för DU men från länkmenyn och verksamhetsbeskrivningen framgår inte att man har arbetat med funktionshinderdiskriminering. Verksamheten finansieras av medel som regeringen anslår och tilldelas av Ungdomsstyrelsen. Uppsala kommun stödjer verksamheten med ett årligt stöd på 150 000 kr. Man har praktikanter och söker volontärer. Det finns liknande diskrimineringsbyråer i flera andra städer med troligen samma verksamhet och finansiering. Hittills har vi inte stött på en som har kompetens på funktionshinder som diskrimineringsgrund.

Stopp Diskrimineringen i Norge (www.stopdisk.no) är en ideell stiftelse som arbetar enbart med funktionshinderdiskriminering. Man deltar i den offentliga debatten, påverkar den norska lagstiftningen för diskrimineringskydd på området, uppträder som expertvittne i domstol, driver egna rättsprocesser mot staten och sprider kunskaper och medvetenhet om funktionshinder som diskrimineringsgrund bland skolor, högsolor, myndigheter, universitet och företag. Stopp Diskrimineringen har valt att inte söka offentliga bidrag för finansieringen av verksamheten för att ha ett så starkt oberoende som möjligt av staten och dess myndigheter som ibland anses diskriminera eller underlåta implementera diskrimineringskyddet. Stopp Diskriminering finansieras med intäkter från utbildnings-, föredrags- och rådgivningsverksamhet och stöds från den norska Independent Living-rörelsen.

Bizchut (www.bizchut.org.il/eng/upload/about/about.html) är det israeliska centret för mänskliga rättigheter för personer med funktionsnedsättningar. Man har som uppdrag att undanröja de fysiska och attitydsmässiga hinder i samhället som står i vägen för full delaktighet, lika villkor och rättigheter och inkludering av personer med funktionsnedsättningar på alla områden och nivåer. Man arbetar mot dessa mål genom att kombinera juridiskt arbete med medvetandehöjande offentligt arbete och breda utbildningsinsatser. Bizchut drivs enbart med medel från det civila samhället. Privata stiftelser och individer, för att inte begränsa sitt handlingsutrymme gentemot staten. Som både Bizchuts och den israeliska HO:s svar visar behövs en oberoende position gentemot staten. (Se Bizchuts och den israeliska HO:s svar i Bilaga)

Utomlands finns det många fler exempel på den typ av verksamhet som främjar full delaktighet och medborgerskap för personer med funktionshinder genom att arbeta med diskrimineringslagstiftning, rättspraxis, utbildning och medvetandehöjning. Ofta har de inspirerats av förebilder i USA där DREDF, Disability Rights Education and Defense Fund (www.dredf.org) är en av de mest kända och inflytelserika som bland annat varit framstående i arbetet för ADA, the Americans with Disabilities Act 1990. DREDF är en oberoende stiftelse som finansieras av privata donationer, inkomster genom utbildnings- och rådgivningsverksamhet samt intäkter i form av eventuella skadestånd som domstolen utmäter. En del av verksamheten bestrids av juridikstuderande praktikanter.

Finansiering av den planerade verksamheten på sikt

Förstudien och projektperioden

I likhet med de ovannämnda exemplen på beslätade verksamheter skulle även Independent Living Institute föredra att den planerade verksamheten på sikt blev oberoende från offentliga medel. Vi anser dock att staten har ett ansvar att stödja projektet under en uppbyggnadsperiod. Ett sådant ansvar tycks avses i regeringens proposition En politik för det civila samhället (se relevant text i Bilaga) där målet är att

- utveckla det civila samhällets möjligheter att göra människor delaktiga utifrån engagemanget och viljan att påverka den egna livssituationen eller samhället i stort,
- stärka förutsättningarna för det civila samhället att bidra till samhällsutvecklingen och välfärden både som röstbärare och opinionsbildare och med en mångfald verksamheter,

Bland annat anförs i dokumentet:

Utgångspunkten för politiken för det civila samhället är att ett starkt civilsamhälle är både en förutsättning och ett uttryck för ett fritt och demokratiskt samhälle.... Det civila samhället och dess organisationer är centrala för demokratin i sin egenskap av röstbärare, opinionsbildare och motvikt till den offentliga maktutövningen. Det är ofta aktörer inom det civila samhället som påtalar missförhållanden och tar initiativ till förändringar och reformer i samhället... Ett starkt och självständigt civilsamhälle stärker demokratin. (www.sweden.gov.se/content/1/c6/13/68/11/1d594255.pdf)

Efter projektperioden

Under förstudien ska vi undersöka förutsättningarna till att på sikt få stöd från finansärer och samarbetspartners i form av medel och donerat arbete. När verksamheten sedan har påbörjats och man kan visa några av de planerade aktiviteterna i verkligheten kan man gå direkt till presumtiva sponsorer och testa de metoder som används av de beslätade organisationer som nämndes ovan:

- donationer från individer, privata stiftelser och organisationer samt företag
- intäkter från utbildnings-, föredrags- och rådgivningsverksamhet
- skadestånd som målsägare donerar till verksamheten (föreslås även advokat Anders Karlsson, se Bilaga)
- samarbetande advokatkontorens *pro bono* arbete (se DO:s svar i Bilaga)
- juridikstuderande praktikanter och volontärer
- evtl statligt bidrag via Ungdomsstyrelsen (som i Uppsala diskrimineringsbyråns fall)
- evtl försäljning av annonsutrymme på verksamhetens hemsida och nyhetsbrev

Det är osäkert om den traditionella handikapprörelsen kan stödja den planerade verksamheten finansiellt, eftersom organisationerna ofta brottas med krympande resurser som man hellre vill satsa på egna aktiviteter. Vi försöker dock att få representanter för de stora förbunden med i verksamhetens styrelse. Möjligtvis kan en sådan delaktighet leda till omprioriteringar och finansiellt stöd för verksamheten.

Privata assistansanordnare, kooperativ och företag, kan ha ett intresse för att stödja verksamheten för att synas i människo- och medborgerrättsliga sammanhang som exempelvis i Norge där stiftelsen Stopp Diskrimineringen sponsras av ULOBA, den norska Independent Living-rörelsens assistanskooperativ. Andra exempel på detta finns i form av STIL-kooperativets stöd till Marschen för tillgänglighet, företaget Frösundas engagemang för hjälpmedel för personer med funktionsnedsättningar på Sri Lanka (<http://frosunda.se/Om/Frosunda-och-Shia>) eller företaget Assistansias eget tillgänglighetsprojekt (www.humana.se/Press/Tillganglighet).

Vi är inte främmande för annonsförsäljning på verksamhetens hemsida och nyhetsbrev så länge det inte påverkar verksamhetens innehåll, inriktning och anseende. Som exempel kan nämnas Independent Living Institute's projekt Assistanskoll www.assistanskoll.se som har skaffat sig ett antal annonsörer på sin hemsida inom kort tid. Vi räknar med en liknande efterfråga på annonsutrymme på den planerade verksamhetens hemsida och nyhetsbrev.

Juristkårens intresse för att bidra till verksamheten bl a genom *pro bono* arbete

På grund av semestertiden och den korta tid vi hade till förfogande har vi inte hunnit nå och få uttömmande svar från många jurister.

DO:s utlåtande (se Bilaga) rör den här punkten och nämner att man har kontakt med samhällsengagerade jurister som kan ha intresse för att som ombud driva strategiska rättsfall. DO:s Paul Lappalainen hänvisar också till sin kontakt i frågan med ordföranden i Svenska avdelningen av internationella juristkommissionen Stellan Gärde som anser att det finns ett sådant intresse bland deras medlemmar för de frågor som projektet tar upp.

Joakim Nergelius, professor i rättsvetenskap vid Örebro universitet (se hans svar i Bilaga) svarar på frågan genom att hänvisa till Centrum för rättvisa, Skeppsholmen, Stockholm som använder sig med fördel av juriststudenter som praktikanter. På hemsidan erbjuder Centrum för rättvisa www.centrumforrattvisa.se plats och handledning för åtta studenter per år att göra examensarbete med praktik. Man skriver bl a "För en ideell stiftelse är du som praktikant en självklar resurs och under vår handledning förväntas du ta mycket eget ansvar." Professor Nergelius är styrelseledamot för Centrum för rättvisa.

Advokat Anders Karlsson, delägare i advokatfirman Axelsson & Karlsson som varit jurist på dåvarande Handikappombudsmannen i 6 år är övertygad om att det finns tillräckligt med intresse hos blivande jurister att praktisera på den planerade verksamheten och hos en del advokatfirmor att vara ombud då och då på *pro bono* basis (telefonsamtal 27 juli). Han ser dessutom möjligheten att finansiera en del av verksamheten genom att tillförsäkra sig en mindre del av de förlikningsbelopp och de skadestånd som den enskilde tillerkänns i förlikningstvister. (Se hans skriftliga kommentar i Bilaga)

Stellan Gärde, ordförande i Internationella Juristkommissionen – Svenska Avdelningen och förbundsjurist på LO-TCO, lovade att sprida information om projektet och den planerade verksamheten. Han var övertygad om att Internationella Juristkommissionen – Svenska Avdelningen kunde ta besluta att vara medsökande bara man hann med tidsmässigt. (i telefonsamtal från sitt semesterställe 29 juni)

I. Vilken kompetens erfordras för att driva förstudien och det tilltänkta treårsprojektet

Förstudien

Under förstudien kommer vi att

- knyta till oss ytterligare kompetens från jurister och forskare på området
- använda oss av våra kontakter med internationella förebilder på området och ta del av deras erfarenheter när vi planerar tre-års projektets organisation och innehåll

Förstudien leds av ILI co-director Susanne Berg, tidigare anställd på Handikappombudsmannen samt Tillgänglighetscentret, MA i Disability Studies Leeds University och känd skribent och debattör i bl a tillgänglighets- och rättighetsfrågor. Se CV på www.independentliving.org/25years2008berg. ILI co-director Adolf Ratzka medverkar och bidrar med bl a sina personliga kontakter med förebilder till den planerade verksamheten i ett antal länder (han var ledamot av International Advisory Board av Disability Rights Advocates), föreläste hos Bizchut, det israeliska rättvisecentret för personer med funktionsnedsättningar och den norska Stopp-Diskrimineringsstiftelsen. Han var ledamot i Handikappombudsmannens Råd i 6 år. (se CV på www.independentliving.org/ratzka.html)

I förstudiens styrgrupp finns förbundsordföranden Maria Johansson, DHR och förbundsordföranden Pelle Kölhed, RTP med bred kunskap och erfarenheter med de diskrimineringsfrågor som deras medlemmar möter i sina liv.

Efter semestertiden förväntas Internationella Juristkommitten – Svenska Avdelningen (www.icj-sweden.org) och Federationen mänskliga rättigheter för personer med funktionsnedsättning Lika Unika (www.likaunika.org) bli medsökande.

DO utlovade stödja projektet som rådgivare (se DO utlåtandet i Bilaga)

Det tilltänkta treårsprojektet

För det tilltänkta treårsprojektet ser vi en jurist i ledningen med erfarenhet med diskrimineringsrätt som förväntas kunna

- utbilda och handleda personalen och praktikanter
- bygga upp samarbete med handikapprörelsen, andra människorättsorganisationer, DO och med i samhällsfrågor engagerade advokatbyråer, universitetslärare och –forskare
- Ledningspersonalen bör förena juridisk kompetens på diskrimineringsområdet med kompetens om levnadsförhållanden av personer med funktionsnedsättningar samt kompetens i organisations- och nätverksbyggbygge,

Arbetet med de övriga verksamhetsdelarna förutsätter medarbetare som kan bygga upp en utbildnings- och informationsverksamhet som vänder sig till skolor, högskolor, advokater, domare, forskare, politiker, myndigheter, företag och organisationer

Vid rekryteringen kommer mycket vikt läggas på erfarenhet med påverkansarbete som präglas av synen på personer med funktionsnedsättningar som medborgare.

Den planerade verksamheten ska bygga upp juridisk kompetens för att driva egna strategiska mål eller vittna som experter i domstol, svara på remiss och ta initiativet till egna förslag till lagar och förordningar, rådge riksdagsledamöter, rekrytera och handleda praktikanter, samordna ett nätverk av advokatontor som samarbetar och stödjer verksamheten med råd och *pro bono* arbete.

J. Spridning av förstudiens resultat

Under arbetet med förstudien intervjuas företrädare för de flesta handikappförbund. Dessa personer får förstudiens slutrapport och ombes att kommentera och sprida den via sina respektive förbunds nyhetsbrev, medlemstidskrifter och hemsidor. Förstudien projektledning planerar dessutom artiklar i handikapptidskrifter som förklarar projektets syfte och redogör för delresultat. Genom en blogg informerar vi om förstudiens framskridande. Artiklar och notiser i andra medier och diskussioner i sociala medier är tänkbara.

I syfte att sprida kännedom om förstudiens resultat kommer projektledningen utöka kontakter med bransch- och intresseorganisationer och deras medlemsorgan för advokater, domare, forskare och juridikstuderande.

K. Projektorganisation

Förstudien

Förstudien drivs i regi av Independent Living Institute. Där finns personal - projektledare Susanne Berg och konsult Adolf Ratzka - lokal samt administrativa resurser. I styrgruppen ingår de nuvarande medsökanden DHR, RTP, STIL samt eventuellt Internationella Juristkommissionen – Svenska Avdelningen och Federationen Lika Unika.

Det tilltänkta treårsprojektet

Treårsprojektet kan drivas i ILI:s regi om förstudiens styrgrupp skulle bestämma det. Senast efter projektperiodens slut, efter tre år, borde dock verksamheten knoppas av och drivas i form av en egen oberoende juridisk person med den bredast möjliga förankringen. En tänkbar associationsform är en ideell förening eller stiftelse där styrelsen består av representanter av tunga organisationer inom handikapprörelsen

och andra aktörer inom det civila samhället, exempelvis verksamheter som arbetar för medborgerliga och mänskliga rättigheter på olika områden.

L. Målgruppens företrädare har deltagit i projektformuleringen och kommer att medverka i förstudiens genomförande

Styrgruppen bestående då av Maria Johansson och Pelle Kölhed, förbundsordföranden för DHR respektive RTP samt Adolf Ratzka, Independent Living Institute hade ett fysiskt sammanträde den 31 maj 2010 där projektets syfte och innehåll diskuterades i grova drag. Fysiska möten om det tilltänkta projektet med Diskrimineringsombudsmannens Paul Lappalainen och Katri Linna ägde rum den 29 respektive 31 maj. Sedan dess har ett utkast cirkulerats och kommenterats per e-post och telefon i flera omgångar. Diskrimineringsombudsmannens intresse och medverkan i den planerade förstudien framgår ur det bifogade brevet.

I den senaste omgången med brevväxling med diskussioner och synpunkter kring ansökan, under tiden 20 juni – 22 juli, deltog även Internationella Juristkommissionen – Svenska Avdelningen genom ordföranden advokat Stellan Gärde och federationen Lika Unika genom federationssekreterare Lotta Sandell som samordnare.

Korrespondens

Här återges de svar vi fick av personer och organisationer som vi bad att kommentera projektet utifrån sin erfarenhet och kompetens

Paul Lappalainen, chef för främjandeenheten, Diskrimineringsombudsmannen

Ett kompletterande
brev ang projektet.m

Anders Karlsson, advokat och mångårig jurist på dåvarande Handikappombudsmannen

Re till Anders
Karlsson.msg

Joakim Nergelius professor i juridik Örebro

Re RE hjälp med en
projektansökan.msg

Berit Vegheim, verksamhetsledare för den norska borgarrettsstiftelsen Stopp diskrimineringen, Oslo

Re help with
arguments.msg

Ståle Brattlie, avdelningsleder, Likestillings- og diskrimineringsombudet Norge

Independent
Living-rörelsen - plan1

Ahiya Kamara, Commissioner on the rights of persons with disabilities, Government of Israel

RE help with
argumentation.msg

Esther Sivan, Director, Bizchut, The Israel Human Rights Center for People with Disabilities

RE help with
argumentation.msg